

แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อการเสริมสร้าง และคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

พระมหาวิจิต ธีรวโร, ผศ.
อาจารย์ประจำ วิทยาเขตสุรินทร์

๑. ความนำ

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” หรือ “คุณค่าของความเป็นมนุษย์” เป็นเกียรติภูมิที่ทุกคนมี เพราะเกิดมาเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกคนจึงต้องเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม และลบหลู่กันทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์

บรรเจิด สิงคะเนติ^๑ ได้กล่าวถึง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญว่า เป็นการกล่าวถึง “คุณค่า” กล่าวคือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าที่ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และจะต้องทำให้คุณค่าดังกล่าวนั้นมีผลในทางกฎหมาย ซึ่งสรุปเป็นสาระสำคัญได้ ๒ ประการที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ คือ (๑) สิทธิในชีวิตและร่างกาย (๒) สิทธิในอันที่จะได้รับความเสมอภาค

สิทธิในชีวิตและร่างกายเป็นรากฐานสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะเป็นสิทธิที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เป็นสิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่อาจถูกพรากไปจากบุคคลได้... ที่น่าสนใจและสอดคล้องกับแนวคิดของพระพุทธศาสนาคือประเด็น “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทารกในครรภ์มารดาและคนตาย” ที่สื่อให้เห็นความเป็นมนุษย์ว่าเริ่มตั้งแต่การเกิด การมีชีวิตอยู่ จนถึงการตายสิทธิในความเสมอภาคเป็นการแสดงว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน แสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลต่อปัจเจกบุคคลและต่อสังคม มนุษย์แม้จะมีสิทธิในชีวิตและร่างกายของตนมาแต่กำเนิด แต่ไม่มีหลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาคแล้ว อาจได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันกับบุคคลอื่นๆ ในสังคม หรืออาจถูกเลือกปฏิบัติจากใช้อำนาจรัฐได้ การมีหลักประกันในเรื่องหลักความเสมอภาคจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างสูงยิ่งอีกประการหนึ่ง เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีอย่างแท้จริง

^๑ บรรเจิด สิงคะเนติ, ผศ., หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๗-๑๑๐.

๒. พระพุทธศาสนาเสริมสร้างและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

พระพุทธองค์ตรัสถึงมนุษยชาติและการมีชีวิตอยู่รอดว่าเป็นการยาก ตรัสว่า “การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็นับว่ายาก การดำรงชีวิตอยู่ของเหล่าสัตว์ก็นับว่ายาก...”^๒ ที่ว่าการได้เกิดเป็นมนุษย์ เป็นการยากนั้น ก็เพราะจะต้องได้มาด้วยความเพียรพยายามอย่างหนักและด้วยมหากุศล และที่ว่าการดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เป็นการยากนั้น ก็เพราะจะต้องประกอบหน้าที่การงาน(หา)เลี้ยงชีวิต และเพราะชีวิตเป็นของน้อยนิด เพราะเหตุที่ความเกิดเป็นมนุษย์และการมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยนี้เป็นสิ่งที่ได้มาโดยยากลำบากอย่างนี้ การคำนึงถึงคุณค่าแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พระพุทธองค์จึงทรงให้ความสำคัญตั้งแต่การถือปฏิสนธิในครรภ์มารดากระทั่งตาย แม้เมื่อตายแล้วก็ยังให้ความสำคัญกับร่าง (ศพ)นั้น และในการให้ความสำคัญถึงคุณค่าแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ พระพุทธศาสนาก็ถือปฏิบัติโดยเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอันเป็นสาระสำคัญของ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ทั้ง ๒ ประการตามแนวของ บรรเจิด สิงคะเนติ คือ (๑) สิทธิในชีวิตและร่างกาย และ (๒) สิทธิในความเสมอภาค

๒.๑ พระพุทธศาสนาเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกาย

สิทธิ คือ อำนาจ ความถูกต้อง ความชอบธรรม อันเป็นประโยชน์ของบุคคล พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม อำนาจที่จะกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย^๓ สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ หรือสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน หมายถึง สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่รอดของมนุษย์ แต่การที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่รอดหรือมีลมหายใจอยู่ได้นั้น มนุษย์จำเป็นต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า ปัจจัย ๔ ประการ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมทั้งความรู้และอิสรภาพในการดำรงชีวิต ซึ่งสิทธิมนุษยชนนี้มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์และในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาแต่กำเนิดมนุษย์ทุกคนทุกผู้ทุกนามไม่มียกเว้นล้วนมีศักดิ์ศรีที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน

๒.๑.๑ ความหมายของชีวิตและร่างกาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของชีวิตและร่างกายไว้ว่า ชีวิต หรือ ชีวะ หรือ ชีวิตินทรีย์ ใช้ในความหมายเดียวกันคือ ชีพ ความเป็นอยู่^๔ ร่างกาย ได้แก่ ตัวตน^๕

^๒ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๒/๙๐.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์-พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๙๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔๘.

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงชีวิตและร่างกายมนุษย์ไว้ว่า กายมนุษย์ได้แก่ จิตดวงแรกเกิด คือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดาจนถึงเวลาตาย อัฐภาพในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์ ชีวิต ได้แก่ ชีวิตินทรีย์^๖หรืออินทรีย์คือชีวิต ได้แก่ อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไป กิริยาที่ทำให้เป็นไป อากา^๗ที่สืบเนื่องกัน ความดำเนินไป ความหล่อเลี้ยง^๘ กาย หรือ กายินทรีย์^๙ได้แก่ กายที่เป็นปสาทรูป อาศัยมหาภูตรูป ๔ นับเนื่องในอัฐภาพ^{๑๐} คือสรีระรูปร่าง

๒.๑.๒ การเกิดของมนุษย์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความเกิดเป็นมนุษย์และการมีชีวิตอยู่รอดของมนุษย์ไว้ตั้งแต่การถือกำเนิดเกิดขึ้นในครรภ์มารดาว่า “รูปนี้เป็นกลละก่อน จากกลละเกิดเป็นอัมพุทะ จากอัมพุทะเกิดเป็นเปสิ (ชิ้นเนื้อเล็ก) จากเปสิเกิดเป็นขณะ (เป็นก้อน) จากขณะเกิดเป็นปุ้ม ๕ ปุ้ม ต่อจากนั้น ผม ขน และเล็บจึงเกิดขึ้น มารดาของสัตว์ผู้อยู่ในครรภ์นั้นบริโภคขำน้ำโภชนาหารอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์มารดานั้นก็ยังอัฐภาพให้เป็นไปในครรภ์ด้วยขำน้ำโภชนาการอย่างนั้น” อุทัย บุญเย็น ได้สรุปอธิบายลำดับพัฒนาการของชีวิตและร่างกายมนุษย์นี้ตามนัยที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาและฎีกา^{๑๑} ว่า

ลำดับที่ ๑ กลละ (เมื่อกลโหด) มีลักษณะเท่าหยาดน้ำมันงาที่ติดอยู่ปลายเส้นด้ายซึ่งทำด้วยขนสัตว์ ๓ เส้น สิคล้ายกับสีของน้ำมันงาและเนยใส พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายถึงลักษณะของกลละไว้ว่า เล็กเท่าหยาดน้ำมันเนยใสที่ติดอยู่ปลายขนจามรี (yak) หรือวารีเบต ซึ่งสลัดแล้ว ๗ ครั้ง แสดงว่าเล็กเหลือเกิน กล่าวกันว่า จามรีเป็นสัตว์ที่รักษาหางของมันยิ่งนัก หากหางไปเกี่ยวติดกับอะไร มันจะไม่ยอมเดินต่อไป ถึงจะตายก็ไม่ยอม เพราะกลัวหางจะขาด จะต้องแก้ไขให้ชนหลุดจากที่เกี่ยวข้องก่อนจึงจะเดินต่อไป^{๑๒}

ลำดับที่ ๒ อัมพุทะ (โหดชิ้น) คือ หยดกลละที่มีอายุได้ ๗ วัน สีขุ่นเหมือนน้ำล้างเนื้อ

ลำดับที่ ๓ เปสิ (เนื้อเหลว) คือ อัมพุทะที่มีอายุได้ ๗ วัน ลักษณะคล้ายดีบุกเหลว รูปร่างคล้ายกับเม็ดในของพริกไทยที่สกัดเอาเปลือกออกหมด

^๖ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑.

^๗ อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๖๓๔/๒๐๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๒๐/๑๙๙.

^๘ ดู อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๖๑๒-๖๑๕, ๖๓๕/๑๙๕-๑๙๖, ๒๐๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๒๐/๑๙๗.

^๙ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗-๓๓๘.

^{๑๐} ดู ส.ส.อ. ๑/๒๓๕/๒๘๔-๒๘๕ (อินทกสูตร), ส.ฎีกา. ๑/๒๓๕/๓๒๖.

^{๑๑} ฟีน ดอกบัว, รศ., พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๘๓.

ลำดับที่ ๔ ฆนะ (ก้อนเนื้อค่อยแข็งขึ้น) คือ เปลที่มีอายุได้ ๗ วัน มีขนาดโตเท่าไข่ไก่ ถึงตอนนี้มีคำกล่าวว่ “สัญญาณแห่งฆนะเกิดขึ้นเพราะเหตุแห่งกรรม เหมือนไข่ไก่ เกิดเป็นก้อนกลมมน”

ลำดับที่ ๕ ปฏิจจสาธา คือ ฆนะที่มีอายุได้ ๗ วัน (เข้าสัปดาห์ที่ ๕) เกิดปุ่มขึ้น ๕ ปุ่ม คือ ปุ่มมือ ๒ ปุ่ม เท้า ๒ และปุ่มศีรษะ ๑ จนกระทั่งถึง ๔๒ สัปดาห์ จึงเกิดผม ขน เล็บ เป็นต้น (สัปดาห์ที่ ๑๒)

จุดเชื่อมต่อนี้ทำให้ชีวิตในครรภ์เจริญเติบโตตามลำดับได้ คือสายสะดือของทารกเชื่อมตอเป็นอันเดียวกับแผ่นท้องของมารดา ลักษณะของสายสะดือเป็นรูเหมือนก้านบัว รสของอาหารแล่นไปตามสายสะดือ รวมอายุของทารกที่อยู่ในครรภ์ประมาณ ๑๐ เดือน^๒

๒.๑.๓ ความสำคัญของชีวิต

พิน ดอกบัว ได้อธิบายความสำคัญของชีวิตไว้ว่า “ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นที่สุดเหนือสิ่งอื่นใดสำหรับแต่ละชีวิตนั้น ๆ แต่ละชีวิตจึงดิ้นรนต่อสู้ทุกอย่างเพื่อเอาชีวิตรอด เพราะทุกอย่างจะยังมีคามหมายก็เพราะยังมีชีวิต หากไร้ชีวิตเสียอย่าง ทุกอย่างก็ไร้ความหมาย ดังนั้น ทุกชีวิตจึงพยายามรักษาชีวิตไว้ให้ยืนยาวที่สุดให้ปลอดภัยที่สุดและให้สุขสบายที่สุด อย่างเช่น ตากแดดก็ทนไม่ได้ ต้องเข้าร่ม เพราะกลัวเจ็บป่วย ตากฝนก็รีบหาที่หลบฝน ร้อนนักก็ต้องหาพัดลมมาเป่าหนาวก็ต้องหาผ้าห่ม ทำงานเหนื่อยก็ต้องหยุดพัก หิวกระหายก็ต้องหาอาหารและน้ำมาบริโภคมาดื่มเมื่อเจ็บไข้ก็รีบรักษา ที่ไหนมีอันตรายก็ไม่กล้าเข้าไป หรือแม้แต่เวลาเครียดก็ต้องหาที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาชีวิตของตนเอง ยิ่งกว่านั้นก็ยังปรารถนาให้มีชีวิตยืนยาว หลังจากตายไปแล้วอีกด้วยขอให้ไปเกิดในสวรรค์และนิพพาน เพื่อให้ชีวิตมีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนมีความสุขถึงที่สุดชั่วนัรันตร์ เพราะฉะนั้น ชีวิตจึงมีคุณค่าที่สำคัญที่สุด เป็นที่หวงแหนมากที่สุดของแต่ละชีวิต ใครที่ช่วยเหลือชีวิตของผู้อื่นจึงได้บุญมาก ใครที่ทำลายชีวิตของผู้อื่นก็ได้บาปมากเช่นกัน”^๓

๒.๑.๔ แนวคิดการเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกาย

พระพุทธศาสนาถือว่าชีวิตและร่างกายของมนุษย์ได้เกิดมีขึ้นสมบูรณ์แล้วตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และเล็งเห็นความสำคัญของชีวิตมนุษย์ที่มีการเกิดและการมีชีวิตอยู่รอดได้โดยยากลำบากยิ่งดังที่กล่าวแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยเฉพาะเรื่องสิทธิในชีวิต

^๒ อุทัย บุญเย็น, พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โพธิเนตร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๘-๒๓๙.

^๓ พิน ดอกบัว, พุทธปรัชญาแห่งชีวิต, หน้า ๘๖.

และร่างกายไว้ตั้งแต่เมื่อยังเป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดาจนถึงเวลาตายเลยทีเดียว ดังที่ทรงบัญญัติเป็นข้อห้ามและกำหนดโทษสถานหนักถึงขั้นพ้นจากความเป็นภิกษุสำหรับภิกษุและภิกษุณีผู้กระทำการพรากชีวิตมนุษย์ (เจตนาฆ่าคนตาย) ไว้ในตติยปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ของภิกษุว่า “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^{๑๔} และทรงบัญญัติเพิ่มเติมว่า “ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า ท่านผู้เจริญจะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า ดังนี้ เธอมีจิตใจอย่างนี้ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่าง ๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^{๑๕} ในเรื่องนี้ได้มีการบอกกล่าวแจ้งให้พระบวชใหม่ทราบตั้งแต่วันที่อุปสมบทเสร็จทันที โดยพระอุปัชฌาย์เป็นผู้บอกเรียกว่าบอกอนุศาสน์คือการบอก “อกรณียกิจ” (กิจที่ไม่ควรทำ) ว่า “... ภิกษุผู้อุปสมบทแล้วไม่พึงจงใจพรากสัตว์เสียจากชีวิตโดยที่สุดกระทั่งมดตำตแดง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิตโดยที่สุดกระทั่งยังครรรภ์ให้ตกไป”^{๑๖} ย่อมไม่เป็นสมณะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร ภิกษุจงใจพรากกายมนุษย์เสียจากชีวิตย่อมไม่เป็นสมณะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร เปรียบเหมือนแผ่นศิลาหนาแตกออกเป็น ๒ เลียงจะประสานให้สนิทเป็นแผ่นเดียวกันอีกไม่ได้ การจงใจพรากกายมนุษย์เสียจากชีวิตนั้นอันเธอไม่พึงกระทำจนตลอดชีวิต...”^{๑๗}

พระพุทธศาสนายังมีการรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องสิทธิในชีวิตและร่างกายที่ถูกละเมิดโดยไม่มีเจตนาให้ถึงตายก็ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์เป็นการลงโทษ อาจเป็นกรณีกระทำด้วยความโกรธ หรือเป็นกรณีกลั่นแกล้งเพื่อเล่นสนุก เช่น ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้โกรธไม่พอใจแล้วจุดลากภิกษุอื่นออกจากที่อยู่อาศัย ดังพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจจุดลากหรือใช้ให้ผู้อื่นจุดลากภิกษุออกจากวิหารของสงฆ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๘} ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ทำร้ายภิกษุอื่น ดังพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ ทำร้ายภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๙} ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุใช้น้ำจีภิกษุรูปอื่นด้วยประสงค์จะให้หัวเราะ แต่ภิกษุนั้นหัวเราะ

^{๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๑๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๑/๑๔๐-๑๔๑.

^{๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๖/๑๖๗-๑๖๙.

^{๑๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒๙/๑๙๙.

^{๑๘} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๒๔-๑๒๕/๓๐๒-๓๐๓.

^{๑๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๔๙-๔๕๐/๕๕๖-๕๕๗.

จนเหนื่อยหายใจไม่ทันถึงแก่มรณภาพ ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก”^{๒๐} แต่ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์ ดังพระบัญญัติว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะใช้นิ้วมือจี”^{๒๑}

พระพุทธศาสนาคุ่มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์โดยการปรับอาบัติระดับอุลลัจจัย แก่ภิกษุผู้ละเมิดสิทธิในชีวิตและร่างกายภิกษุอื่นด้วยเจตนาจะฆ่าให้ตายแต่คูกรณีกลับไม่ตาย เช่น ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ ภิกษุทั้งหลายมีความประสงค์จะฆ่าจึงช่วยกันทำให้ท่านล้มลง แต่ท่านไม่ถึงแก่มรณภาพ... ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”^{๒๒} และทรงปรับอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุผู้มีเจตนากระทำการเพื่อผลอย่างหนึ่ง แต่ผลปรากฏเป็นอย่างอื่น เช่น หญิงหมั้นคนหนึ่งบอกภิกษุที่นางอุปถัมภ์ให้หายาที่ทำให้มีลูกได้แก่นาง ภิกษุนั้นรับคำแล้วได้หายาให้แก่หญิงหมั้นนั้น นางกินยาแล้วถึงแก่ความตาย... พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๒๓}

นอกจากรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในด้านสิทธิในชีวิตและร่างกายของมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ตั้งแต่เป็นทารกในครรภ์จนถึงเวลาตายแล้ว พระพุทธศาสนายังมีแนวคิดการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในร่างศพของบุคคลที่ตายแล้ว เช่น ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุเสพเมถุน (กระทำชำเรา) กับศพสตรี^{๒๔} ซึ่งนอกจากเพื่อรักษาภาพลักษณ์ของพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาแล้วยังถือว่าเป็นการคุ้มครองการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องสิทธิในร่างกายของผู้อื่นได้ด้วยเช่นกัน แม้ว่าเป็นร่างที่ไม่มีชีวิตแล้วก็ตาม (ผู้เขียน) พระพุทธศาสนาให้การรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องสิทธิในชีวิตและร่างกายทุกกรณี ทั้งนี้โดยยึดเอาเจตนาของภิกษุผู้กระทำการละเมิดและผลของการกระทำเป็นเกณฑ์ในการตัดสินปรับอาบัติตามควรแก่โทษานุโทษ

สำหรับคฤหัสถ์หรือฆราวาส พระพุทธองค์ก็ทรงวางหลักปฏิบัติว่าด้วยการคุ้มครองและส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องสิทธิในชีวิตและร่างกายให้ถือปฏิบัติกันอย่างทั่วถึง หลักของศีล ๕ หรือเรียกว่า มนุษยธรรม คือธรรมสำหรับมนุษย์ ที่ทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ดังได้กล่าวแล้วในบทเริ่มต้น โดยเฉพาะสิกขาบทที่ ๑ ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน ซึ่งทรงห้ามไม่ให้มนุษย์ฆ่ากันและประทุษร้ายร่างกายของกันและกัน

^{๒๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๗/๑๖๙.

^{๒๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๓๐-๓๓๑/๔๖๗.

^{๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๕๘/๑๖๕.

^{๒๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘๗/๑๖๙.

^{๒๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๗๑/๕๙.

ให้รู้จักเคารพสิทธิในชีวิตและร่างกายของผู้อื่น เมื่อปฏิบัติได้แล้ว นอกจากจะเป็นการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างคุณค่าแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย ข้อนี้เป็นารรับรองคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในเรื่องสิทธิในชีวิตและร่างกายได้อย่างชัดเจน

๒.๒ พระพุทธศาสนาเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิในความเสมอภาค

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของความเสมอภาคไว้ว่า มีส่วนเท่ากันเท่าเทียมกัน คือมีสิทธิเสมอภาคกัน^{๒๔} ได้แก่ ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิตในฐานะที่เป็นมนุษย์และเป็นพลเมืองของรัฐ โดยที่ไม่ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น และไม่ขัดต่อกฎหมาย จารีต ประเพณีอันดีงามของสังคม ความเสมอภาคในทางกฎหมายของบุคคล ได้แก่ การที่บุคคลไม่ถูกละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งอาจถูกกระทำโดยการนำบุคคลไปเป็นทาส การบังคับใช้แรงงาน การเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยคำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา และยักรวมถึงการดำเนินการในทางธุรกิจในการเป็นคนกลางจัดหาเด็กเพื่อให้มีการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งอาจมีปัญหาเกี่ยวพันกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้

๒.๒.๑ แนวคิดความเสมอภาคในชีวิตและร่างกาย

การละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาลได้แก่การนำบุคคลไปเป็นทาส พระพุทธศาสนามีแนวคิดเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยสอนให้เลิกระบบทาส ไม่เอามนุษย์มาเป็นสินค้าสำหรับซื้อขาย ห้ามมิให้ภิกษุมีทาสไว้ใช้ กับทั้งสอนให้เลิกทาสภายใน คือ ไม่เป็นทาสของความโลภ ความโกรธ และความหลง พระพุทธเจ้าตรัสสอนแนวคิดไว้ในหลายที่ ตัวอย่างเช่น ทาสที่มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วได้รับสิทธิและมีความเป็นอยู่ทุกอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับภิกษุรูปอื่น ๆ (ที่มาจากชนชั้นวรรณะอื่น) และพระเจ้าแผ่นดินในสมัยนั้นก็ถือว่าทาสที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วให้ถือว่าเจ้าของไม่มีสิทธิที่จะจับกุมหรือเรียกตัวคืน^{๒๕} แต่เพื่อตัดปัญหายุ่งยาก พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้ผู้ที่จะเข้ามาบวชต้องมีผู้หนึ่งเขามา ต้องได้รับอิสรภาพก่อนจึงจะรับให้บวชได้ จึงมีคำถามอันตรายกธรรมก่อนบวชว่า เจ้าเป็นไทหรือ^{๒๖} ความหมายก็คือไม่เป็นทาสไซ้ใหม่ บุคคลที่จะต้องได้รับอนุญาตหรือได้รับอิสรภาพก่อนแล้ว

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๑๒๑๕.

^{๒๕} ดู วิ.มหา. (ไทย) ๔/๗๐, ๗๗/๑๔๕, ๑๕๑, ที.สี. (ไทย) ๗/๑๘๓-๑๘๕/๖๑-๖๒.

^{๒๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๒๕/๑๙๒. (ภุชิสฺโสสิ)

จึงจะให้บวชได้ ได้แก่ ราชภัฏ (ข้าราชการ) ทาส กุลบุตรในความปกครองดูแลของตระกูล (มารดา บิดาและญาติ) คนมีหนี้สินติดตัวอยู่ และทุกคนที่ได้บวชเข้ามาแล้วจะมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันหมด เรียกว่า สมานสังวาส มีความเป็นอยู่เสมอภาคกัน ดังพุทธดำรัสว่า “วรรณะ ๔ เหล่านี้คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนมาบวชในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิม รวมเรียกว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรทั้งสิ้น...”^{๒๘}

ในพระวินัยปิฎก ปรากฏมีสิกขาบทที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุณีมีทาสหญิงทาสชาย (ตลอดทั้ง กรรมกรชายหญิงและสัตว์ดิรัจฉาน) ไว้คอยรับใช้ และมีการกำหนดโทษเอาผิดภิกษุณีผู้ฝ่าฝืนละเมิด ด้วยการปรับอาบัติทุกกฏ ดังพุทธดำรัสรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุณีทั้งหลายไม่พึงใช้ทาสให้ ประณินบัติ... ไม่พึงใช้ทาสีให้ประณินบัติ... (ไม่พึงใช้กรรมกรชายให้ประณินบัติ... ไม่พึงใช้กรรมกรหญิง ให้ประณินบัติ... ไม่พึงใช้สัตว์ดิรัจฉานให้ประณินบัติ) รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๒๙}

ในวณิชาสูตร^{๓๐} พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องการค้าขายที่อุบาสกควรงดเว้นว่ามีการค้า ทาสรวมอยู่ด้วย ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย ๕ ประการ คือ

- (๑) การค้าขายศัสตราวุธ หมายถึง การให้สร้างอาวุธแล้วขายอาวุธนั้น ที่ห้ามค้าขาย เพราะการค้าขายอาวุธเป็นเหตุให้ทำความผิดก่อโทษแก่ผู้อื่นได้
- (๒) การค้าขายสัตว์ หมายถึง การค้าขายมนุษย์ (ทาส) ที่ห้ามค้าขาย เพราะเป็นการทำให้ มนุษย์หมดอิสรภาพ

(๓) การค้าขายเนื้อ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์มีสุกรเป็นต้นไว้ขาย หรือการขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามค้าขาย เพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์

(๔) การค้าขายของมีนเมา หมายถึง การให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามค้าขาย เพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้มีการดื่มแล้วเกิดความประมาท

(๕) การค้าขายยาพิษ หมายถึง การให้ทำยาพิษแล้วค้าขายยาพิษนั้น

ในมหาตถนหาสังขยสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงคุณลักษณะของนักบวชส่วนที่เป็นสิกขาและ สาชีพของภิกษุว่าจะต้องไม่รับทาส คนรับใช้ ที่มีผู้มอบให้ ว่า “..เขาเมื่อบวชแล้วอย่างนี้ เป็นผู้ถึงพร้อม ด้วยสิกขาและสาชีพเสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย คือ... ๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย...”^{๓๑}

^{๒๘} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๓.

^{๒๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๑๗/๓๓๘-๓๓๙.

^{๓๐} อง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^{๓๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๑/๔๔๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๑/๑๔ .

ในหุตยอัคคิสุตฺร พระพุทธองค์ตรัสแนะนำเรื่องการบูชาไฟแนวใหม่ตามแบบพุทธศาสนาแก่อุคคตสรีรพราหมณ์ผู้กำลังตระเตรียมพิธีบูชามหาญญเพื่อฆ่าสัตว์ต่างๆ ชนิดละ ๕๐๐ ตัว ทรงสอดแทรกเรื่องการปฏิบัติต่อทาสเข้าไปด้วยว่า “..พราหมณ์ อัคคิ (ไฟ) ๓ ประการนี้เป็นสิ่งที่ควรสักการะ เคารพ นับถือบูชาแล้วบริหารให้เป็นสุขโดยชอบ...คือ (๑) อาหุเนยัคคิ (๒) คหปตัคคิ (๓) ทักขิณเยยัคคิ...” ทรงอธิบายว่า อาหุเนยัคคิ ได้แก่ มารดาบิดา ซึ่งบุตรจะต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารปฏิบัติดูแลเอาใจใส่ให้อยู่ดีมีสุขโดยชอบ คหปตัคคิ ได้แก่ บุตร ภรรยา ทาส คนรับใช้ และกรรมกร ซึ่งเจ้าบ้านจะต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารปฏิบัติดูแลเอาใจใส่ให้อยู่ดีมีสุขโดยชอบ และทักขิณเยยัคคิ ได้แก่ สมณพราหมณ์ผู้ทรงศีล ซึ่งเจ้าบ้านจะต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา บริหารปฏิบัติดูแลเอาใจใส่ให้มีความสุขโดยชอบ^{๓๒} อุคคตสรีรพราหมณ์ได้ฟังดังนั้นก็เลิกบูชาัญญปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระเพราะเห็นว่าการบูชาัญญแบบที่ตนทำอยู่เป็นการทรมานและประทุษร้ายสัตว์สู่การบูชาแบบปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลในสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาไม่ได้

พระพุทธศาสนามีแนวคิดในการเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิในความเสมอภาคทางชีวิตและร่างกายด้วยการห้ามไม่ให้มีการซื้อขายทาสหรือซื้อแจงให้ละเว้นการมีทาสไว้ใช้ แต่อาจไม่สำเร็จในบางราย พระพุทธองค์ก็ทรงสั่งสอนแนะนำให้ปฏิบัติต่อทาสด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี ให้ทาสมีความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข ไม่ให้โหดร้ายทารุณต่อพวกเขา กล่าวคือให้คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพวกเขานั่นเอง

๒.๒.๒ แนวคิดความเสมอภาคทางสังคมและความต้องการ

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมอินเดียที่ปรากฏชัดเจนที่สุดในสมัยพุทธกาลได้แก่ระบบวรรณะนั่นเอง พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์คำนึงถึงความเสมอภาคทางสังคม ให้เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เพราะเรื่องถือชั้นวรรณะ เพราะเหตุชาติและวงศ์สกุล โดยได้ตั้งจุดนัดพบกันไว้ที่ศีลธรรม ใครจะเกิดในสกุลต่ำสูง ยากดีมีจนอย่างไรไม่สำคัญ ถ้าตั้งอยู่ในศีลธรรมแล้วก็ถือว่าเป็นคนที่ควรยกย่องสรรเสริญ ถ้าวางกันข้าม คือล่วงละเมิดศีลธรรมแล้ว แม้จะเกิดในสกุลสูงก็นับได้ว่าเป็นคนพาลควรถูกตำหนิ^{๓๓} บทบาทของพระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างความเสมอภาคทางสังคมที่เด่นชัดที่สุดในครั้งพุทธกาลก็คือการปฏิวัติสังคมอินเดียเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องวรรณะนี้เอง พระพุทธองค์ได้นำเสนอหลักความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยธรรมชาติ ซึ่งพระองค์ทรงแสดงแนวคิดนี้ไว้ในหลายที่ ยกตัวอย่างเช่น

^{๓๒} ดู ุง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๔๗/๗๐-๗๔.

^{๓๓} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พระพุทธศาสนากับการเลิกทาสและเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

เก็บไม้มาตั้งแหม่งมาโก้ไฟ...เปลวกับเปลว สีกับสี แสงกับแสง ของไฟที่เกิดขึ้นจากไม้ต่างชนิดกันนั้น จะแตกต่างกันได้อย่างไร (คือไม่แตกต่างกันเลย)..." ในมรรฐสูตร^{๓๗} พระมหากัจฉายนะอธิบายให้ พระเจ้ามธุระอวันตีบุตรเห็นว่าวรรณะ ๔ นั้นมีความเสมอภาคกันด้วยเหตุผล ๕ ประการ สรุปความ ได้ว่า "ในวรรณะ ๔ เหล่านี้ ๑) วรรณะใด เป็นผู้มั่งมี วรรณะเดียวกันและวรรณะอื่น ย่อมเข้าเป็น สาวกของวรรณะนั้น ๒) วรรณะใดประพฤติกุศลกรรมบถ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าสู่อบายเสมอ กันหมด ไม่มีพิเศษ ๓) วรรณะใดประพฤติกุศลกรรมบถ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เสมอ กันหมด ไม่มีเว้น ๔) วรรณะใดทำโจรกรรม ทำปรีทริกกรรม (ล่วงภริยาผู้อื่น) วรรณะนั้นต้องรับ ราชอาญาเหมือนกันหมด ไม่มีเว้น ๕) วรรณะใดออกบวช ตั้งอยู่ในศีลธรรม วรรณะนั้นย่อมได้รับความนับถือ ได้รับการบำรุงและได้รับการคุ้มครองรักษาเสมอกันหมด ไม่มีเว้น"

นอกจากนี้ ในสุนทรียสูตร^{๓๘} และในสีลวิมังสาตก^{๓๙} พระพุทธองค์ตรัสแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคกันของมนุษย์ (วรรณะ ๔ และคนนอกวรรณะ) ว่าชาติตระกูลผิวพรรณไม่สำคัญ เป็นของเปล่าประโยชน์ ความประพฤติคือคุณธรรมศีลธรรมต่างหากสำคัญ บุคคลแม้เกิดในตระกูล ต่ำก็เป็นมุนีได้ (ถ้า) มีความทรงจำ เป็นผู้เฉลียวฉลาด กีดกันอกุศลธรรมได้ด้วยhiri ฝีกตนด้วยสังขะ ... กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จันฑาล และคนเทษยะ ประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในเทวโลก...

๒.๒.๓ แนวคิดความเสมอภาคในการได้รับการคุ้มครองดูแลจากรัฐ

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเสริมสร้างความเสมอภาคในการได้รับการคุ้มครองดูแลจากรัฐ สำหรับมนุษย์ในฐานะพลเมืองของรัฐทุกคนทุกชนชั้นอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นประชาชน พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และบรรพชิตนิกายอื่น ตลอดจนสรรพสัตว์ทุกจำพวก พระพุทธองค์ ตรัสไว้อย่างชัดเจนในกฎทนต์สูตร จักกวัตตสูตร และมหาปรินิพพานสูตร (อภิธานียธรรม)

ในกฎทนต์สูตร กล่าวถึงหน้าที่รัฐในการส่งเสริมและคุ้มครองดูแลประชากรทุกภาคส่วน อย่างทั่วถึงและเสมอภาค คือ เกษตรกรชาวไร่ชาวนา พ่อค้าแม่ค้ารายย่อย ข้าราชการชั้นผู้น้อย เจ้าผู้ครองเมือง (นักการเมือง) อำมาตย์ราชบริพาร (ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่) พราหมณ์มหาศาล (นักวิชาการ) คหบดีมั่งคั่ง (นักธุรกิจนายทุน) ความว่า "...พระราชนานพินธุพีชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ชะมักเขม่น

^{๓๗} ดู ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๗-๓๒๓/๓๘๒-๓๘๑.

^{๓๘} ดู ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๕/๒๗๕-๒๗๘.

^{๓๙} ดู ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖๖-๖๘/๒๑๒. (บัญญัติ.)

ในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมือง... พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้น
ในพาณิชย์กรรมในบ้านเมือง... พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยันขันแข็งใน
บ้านเมือง...^{๔๐} ...เชิญเจ้าผู้ครองเมืองที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขต... เชิญอำมาตย์
ราชบริพารที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขต... เชิญพรหมณ์มหาศาลที่อยู่ในนิคม
และอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขต... เชิญคหบดีผู้มั่งคั่งที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราช
อาณาเขต... มาปรึกษา...^{๔๑}

ในจกวัตตติสูตร กล่าวถึงหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิ (รัฐ) ที่จะต้องให้การส่งเสริมและ
คุ้มครองดูแลประชาราษฎร์ในฐานะพลเมืองของรัฐอย่างทั่วถึงและเสมอภาค ความว่า “...จัดการรักษา
ป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พรหมณ์และคหบดี ขวานินคิมและ
ชาวชนบท สมณพรหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนก... บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้น... ไม่มีทรัพย์... ฟังให้
ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย...”^{๔๒} ขยายความว่ารัฐจะต้องจัดการรักษาและคุ้มครองอันชอบธรรมและ
เป็นธรรมแก่บุคคลต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักร ได้แก่ (พระมหากษัตริย์) ชนภายในที่ใกล้ชิด เช่น
มเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ เป็นต้น แก่กองทัพ แก่กษัตริย์ประเทศราช
เจ้าเมืองขึ้น ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย ข้าราชการฝ่ายปกครอง
แก่ผู้ตามเสด็จ คือราชบริพารทั้งหลาย ปัจจุบันสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด แก่ชน
เจ้าพิธีเจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าของไร่ไรนา คือ ครูอาจารย์ นักวิชาการ แพทย์ พ่อค้า ผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ
และเกษตรกร ด้วยการช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์การประกอบอาชีพ เป็นต้น แก่ฆวานินคิมชนบท
แก่สมณพรหมณ์ และสัตว์สงวนทั้งหลาย นอกจากนี้รัฐจะต้องแบ่งปันทรัพย์ (จัดสรรงบประมาณ)
ให้แก่ผู้ยากไร้ (คนจน) มิให้มีคนยากไร้ในพระราชอาณาจักร ปัจจุบันนี้อาจหมายถึงประชาชนที่ได้รับความ
เดือดร้อนอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น อุทกภัย ภัย วาตภัย อัคคีภัย หรือจากนโยบาย
ของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน เช่น การสร้างเขื่อน การเวนคืนที่ดิน^{๔๓}

ในมหาปริณิพพานสูตร กล่าวถึงหน้าที่รัฐในการส่งเสริมและคุ้มครองดูแลประชาราษฎร์
เพิ่มเติมเป็นพิเศษคือผู้อาวุโส (ชั้นปกครอง) ผู้สูงอายุ เด็ก สตรี และพระสงฆ์ ความว่า “(๔) พวกเจ้า

^{๔๐} ที่.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๑.

^{๔๑} ที่.สี. (ไทย) ๙/๓๓๘/๑๓๒.

^{๔๒} ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๔/๖๒.

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓.
(กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕๐-๒๕๒.

วัชชี สักการะเคารพนับถือบูชาเจ้าวัชชีผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่าน
เหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง... (๕) พวกเจ้าวัชชี!ไม่จดคร่ำخينใจกุลสตรี หรือกุลกุมารี ให้อยู่ร่วมด้วย...
(๗) พวกเจ้าวัชชีจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ทำอย่างไร
พระอรหันต์ที่ยังไม่มาฟังมาสู่แวนแคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแวนแคว้น”๔๔

๓. บทสรุป

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ทรงวาง
หลักธรรมหลายประการเพื่อรับรองและเสริมสร้าง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ หลักธรรมที่เป็น
เบื้องต้นเลยก็คือ “ศีล ๕” หรือ “เบญจศีล” ซึ่งได้แก่ความประพฤติชอบทางกายและวาจา เป็นการ
รักษาอาการวาจาให้เรียบร้อย เป็นการรักษากายกตัตตามระเบียบวินัย เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว
และเป็นการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

ศีล ๕ นี้เรียกว่า มนุษยธรรม คือธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ เป็นการคุ้มครอง
และดำรงไว้ซึ่ง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ของบุคคลทุกคนว่ามีความเป็นมนุษย์มากน้อยเพียงใด
ในความหมายนี้ก็คือมนุษย์ย่อมมองเห็นคนอื่นว่าเป็นมนุษย์เหมือนกันกับตน ผู้ที่มองเห็นคนอื่นว่า
ไม่เป็นมนุษย์ คนผู้นั้นก็เป็นมนุษย์ไม่ได้ ด้วยว่าคนหรือบุคคลหรือมนุษย์ทุกคนมีชีวิตจิตใจ คุณค่า
ศักดิ์ศรี สิทธิและเสรีภาพอย่างเสมอเหมือนเท่าเทียมกันทุกคน กฎหมายอาญาจึงคุ้มครองไม่ให้ผู้หนึ่ง
ผู้ใดปฏิบัติต่อผู้อื่นดังทาส ซึ่งไม่ใช่การปฏิบัติระหว่างคนหรือมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ในทางพุทธศาสนา
ก็ถือว่าผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบนั้น อย่างน้อยที่สุดต้องประพฤติปฏิบัติตามหลัก
ของศีล ๕ ประการนี้ให้ได้อย่างเคร่งครัด

